

<http://www.diva-portal.org>

Postprint

This is the accepted version of a paper published in . This paper has been peer-reviewed but does not include the final publisher proof-corrections or journal pagination.

Citation for the original published paper (version of record):

Nilsson, T. (2011)

Historien: rösträttsstridens första offer

Newsmill

Access to the published version may require subscription.

N.B. When citing this work, cite the original published paper.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sh:diva-38718>

Historien – rösträttsstridens första offer

En odramatisk moderat partistämman har i efterhand skapat debatt på olika bloggar och debattsajter. Vad som orsakat debatten och anklagelser om "historieförfalskning" är det nya idéprogram som antogs av stämman, *Ansvar för hela Sverige*, eller åtminstone några avsnitt av texten. Därtill kommer en intervju med partisekreteraren Sofia Arkelsten på dn.se som knappast klargjorde hur Moderaterna ser på sin egen historia, och hur den svenska demokratin växte fram.

Högerns agerande i rösträttsfrågan, och mer allmänt för demokratins genombrott som helhet, dyker titt som tätt upp i politiska debatter, på insändarsidor eller bloggar. Forskning på området saknas knappast. Gymnasieböcker ger ofta tillräcklig information för att undanröja de flesta missförstånd. Samtidigt vill man som historiker också peka på att historien kan tolkas på olika sätt, åtminstone till en viss grad. Dessutom kräver en historisk förståelse att man försöker sätta sig in i den tidens tänkande, utifrån vad som då ansågs möjligt. Min avsikt här är inte att betygsätta olika debattörer eller andra politiskt intresserade. Däremot att försöka beskriva händelseutvecklingen på ett bredare sätt, och samtidigt peka på vad olika aktörer, partier eller andra, för egen del gärna vill lyfta fram i historien för att få sina åsikter och ideologiska hållningar bekräftade.

Det avsnitt i idéprogrammet som främst uppmärksammas lyder så här:

"Vi människor har en stark känsla för rättvisa. Orättvisor upprör oss ofta djupt. Kampen för rättvisa har också historiskt varit en stark drivkraft för rösträtt, mot apartheid, för jämställdhet, mot diskriminering och för rättsstat. För Moderaterna är rättviseperspektivet ständigt närvarande."

Ser man väldigt formellt på texten påstås faktiskt inte att just Moderaterna ("vi" är människorna) har varit drivande i de frågor som räknas upp. I stället kan man sammanfatta avsnittet i två påståenden: 1) Att vi människor upprörs av orättvisor har bidragit till kampen för rösträtt, mot apartheid osv. 2) Dagens Moderater framhåller ett rättviseperspektiv.

Tagna för sig är de knappast kontroversiella, i alla fall om nr 2 tolkas som att medlemmarna

ser det egna partiets politik som rättvis. Det gör väl alla partier. Frågan är vad man menar med rättvisa (alla betalar lika mycket skatt i kronor? alla betalar samma procent av sina inkomster? eller de som tjänar mest betalar en högre procent av inkomsten?) Vad som anses rättvist får medborgarna i slutändan avgöra.

Det problematiska är att läsaren genom hopkopplingen av dessa två påståenden knappast kan tolka innebörden annat än att Moderaterna verkligen hävdar sin drivande insats i fråga om rösträtten, apartheid, jämställdhet, mot diskriminering och för rättsstaten. Att så är fallet framgår också av den förvirrande intervjun med Sofia Arkelsten.

Att partiet varit emot apartheidsystemet är uppenbart. Att man inte velat gå lika långt som andra partier i fråga om stopp för investeringar i Sydafrika under rasförtryckets dagar, eller inte stött ANC, de svartas ledande oppositionsrörelse, är också uppenbart. Men åsikterna om hur apartheid skulle bekämpas (bojkott eller integration i världssamfundet som löser upp systemet?) kan faktiskt skilja sig utan att endera sidans ogillande av systemet måste ifrågasättas. Vilken plats arbetet mot apartheid hade i partiets internationella politik är en annan sak. Här låg man klart efter de andra demokratiska partierna.

Jämställdheten blev en viktig fråga för Moderaterna mycket senare än för andra partier. Till nöds kan moderater hävda att partiets politik i ekonomiska och sociala frågor gynnade kvinnorna, t.ex. möjligheten för dem att skapa livskraftiga företag. Men i fråga om jämställdhet i den betydelse som begreppet allmänt har, och som Moderaterna numera själva använder det, så har partiet knappast funnits i täten på klungan här heller.

Rättsstaten har genom Moderaternas historia varit en profilfråga. Lag och rätt, värnandet av individen mot statsmakt och andra myndigheter, minskning av regelsamhället är frågor som drivits med kraft under de drygt hundra åren. Vad som ska känneteckna en rättsstat kan naturligtvis diskuteras, liksom balansen mellan polisiära och sociala insatser, straff eller vård, övervakning eller integritet.

I stort sett är anti-apartheid, jämställdhet, mot diskriminering och för rättsstat politiska frågor med stort tolkningsutrymme. Alla partier vill lägga sin betydelse i vad begreppen

innebär, och alla kan åtminstone till nöds hitta argument för att de arbetat emot det allmänt avskydda (apartheid, diskriminering), och för det allmänt goda (jämställdhet, rättsstat).

Rösträttsfrågan har en annan karaktär. Man kan inte i en debatt om svensk politisk demokrati mena annat än den långa process som resulterade i allmän och lika rösträtt för män och kvinnor för 90 år sedan. Ett steg i den utvecklingen genomfördes 1907-1909 faktiskt av en högerregering med Arvid Lindman som statsminister.

Moderaternas föregångare Allmänna Valmansförbundet, AVF, hade grundats 1904 som ett konservativt försvarsfäste mot de krafter som verkade för full demokrati och parlamentarism. De konservativa ogillade egentligen partipolitik. Sådant förstörde den nationella sammanhållningen, ett värde som den tidens konservativa slog vakt om. Lindmans reform gav i stort sett alla män rösträtt – undantagna var de som släpade efter med skatten (vid den tiden något som främst gällde underklassen) eller omhändertogs av fattigvården. Kvinnorna hölls också helt utanför, både rika och fattiga. Samtidigt behölls bestämmelser som även i fortsättningen garanterade de konservativas veto mot alltför radikala samhällsförändringar. Viktigast var en inkomstgraderad kommunal skala vid val till första kammaren. Även om det maximala antalet kommunala röster för en person (eller ett bolag) begränsades till 40, säkerställdes första kammarens elitistiska karaktär. Så länge denna odemokratiska kammare sade nej, kunde demokratin inte genomföras.

För Lindman och AVF var reformen en framgång. Högern hade genom eget initiativ hamnat på offensiven. Utifrån den tidens stämningar föreföll det fullt möjligt att denna försiktiga linje skulle förhindra att vänstern, ett begrepp som då inbegrep såväl Liberaler som Socialdemokrater, tog över makten. Ingen kunde då ana att första världskriget skulle kasta om maktförhållandena i Europa. Kejsardömen föll och ersattes av osäkra demokratier (Tyskland) eller kommunistisk diktatur (Ryssland). När den avgörande etappen i rösträttsfrågan skedde, den fulla demokratin, åren 1918-1921, var Högern på defensiven.

Hela riksdagen skulle hädanefter väljas av alla vuxna medborgare med lika rösträtt. Regeringen skulle följa riksdagens vilja, inte kungamaktens. Kvinnorna fick rösträtt. Även om det senare stred mot den konservativa synen på kvinnans roll i samhället fanns det

förhoppningar – delvis uppfyllda – om att kvinnorna skulle rösta mer konservativt än männen. Att första kammaren upphörde som garanti mot samhällsförändringar var mer smärtsamt.

Varför gav högern med sig? Omvälvningarna runt Europa och även oron på hemmaplan bidrog. Näringslivets företrädare ville ha samhällslugn och tryckte på Högern som till slut gav med sig, i förhoppning om att samhället ändå skulle överleva.

Att vänstern – Liberaler och Socialdemokrater – var drivande i rösträttsfrågan är otvetydigt. Men Högern var samtidigt, åtminstone stora delar av partiet, pragmatiskt. Utifrån den tidens samhällsklimat var det knappast förvånande att deras väljare – som också bestod av mindre bemedlade människor, t.ex. kristna grupper – kände oro över utvecklingen.

Trots Högers bromsande roll i rösträttsfrågan finns också demokratiska pluspoäng från partiets äldre historia. Lindman utformade en kompromissvillig höger som motverkade reaktionära grupper, sådana som till varje pris ville bekämpa arbetarrörelsen. På samma sätt kan man resonera om 1930-talets höger. Som ungdomsorganisation verkade Sveriges Nationella Ungdomsförbund. SNU hade en oberoende ställning men stödde AVF i valen. Från slutet av 1920-talet drog SNU alltmer åt höger. Många influerades av Mussolinis Italien, och uppmuntrades även av Hitlers makttillträde 1933. Konflikten med moderpartiet gjorde att SNU utslöts 1934 och ett nytt ungdomsförbund skapades. SNU blev ett protyskt och fascistiskt påverkat parti som inte nådde några större framgångar.

Att en del inom AVF drogs till högerextremism kan tolkas som att demokratin inte var helt rotad inom Högern. Samtidigt innebar brytningen att den demokratiska Högern, liksom i andra nordiska länder, distanserade sig från de nya högerextrema lärorna som alltmer kom att dominera Europa. Högers utveckling innebar därför att demokratin stärktes. Det var således inte bara partierna till vänster som motarbetade nationalsocialismen, även om dessa i sin historieskrivning gärna framhäver den egna insatsen, ofta understödda av forskare.

Alla partier vill med sin tolkning av historien påverka nuet och framtiden. De lyfter fram vissa delar ur historien, överbetonar sådant som ger dem pluspoäng, nedtonar andra. Egentligen

gör de som vi andra, frammanar tendentiösa versioner av vad som har hänt, hur historien har utvecklats, för att framstå så bra som möjligt. Det är i sig ingenting fel i det. Politiska motståndare, liksom forskning och media, får komma med andra tolkningar. Värre är det om ledande partiföreträdare saknar grundläggande historiska kunskaper om det egna partiet eller politisk utveckling i allmänhet. Sådana brister förekommer nog hos alla partier. Alla röster i debatten har rätt att tolka historien, men ett partis röster kan gå förlorade om felen blir för uppenbara.

Torbjörn Nilsson

Professor i historia, Samtidshistoriska institutet, Södertörns högskola.

Författare bl.a. till *Mellan arv och utopi. Hundra år av moderata vägval, 1904-2004* (Santérus), *Hundra år av svensk politik* (Gleerups) och *Statsministern* (Medströms).